

Winter 2018

Het Groene Blad

CONTACTBLAD IVN Veenendaal-Rhenen

Slenterpaadjes
Bosmieren
Biodiversiteit

BELEEF DE NATUUR!

Contactpersonen werkgroepen

excursies

Jannie v.d. Linden
0318 – 522583

excursies@ivnveenendaal-rhenen.nl

mediatheek

Suze Hörchner
0318 – 513613

mediatheek@ivnveenendaal-rhenen.nl

natuurpaden

Ida Marsman

natuurpaden@ivnveenendaal-rhenen.nl

Vogelwerkgroep

Henk van Reuler
henkvanreuler@outlook.com

werkgroep scholen V'daal

Jannie v.d. Linden
0318 – 522583
scholenwg.veenendaal@ivnveenendaal-rhenen.nl

werkgroep scholen Rhenen

Harald Arissen
0317-616705
06-83354309
haraldarissen@hotmail.com

werkgroep planten

Magda Buijs
0318 - 513641
mag.buijs@hetnet.nl

weidevogelbescherming

Roelof de Jong
0317 – 614941
jon73229@planet.nl

groene blad & internet site

Peter van Krugten
0318 – 510041
pjvankrugten@hetnet.nl

"de Groenlingen"

John Ikkink
0318 – 506521
john.ikkink@ivnveenendaal-rhenen.nl

werkgroep PR

Cokkie Gadella
0318 550806
pr@ivnveenendaal-rhenen.nl

NatuurWerkt!

Bert Berg
0318 - 472145 of
06-33106173
bberg@hetnet.nl

bomen en openbaar groen

Carlo van de Weerd
0318 – 561134
kh.vd.weerd@hccnet.nl

"de Zwammen"

Martijn Stip
0317 – 619935
zwammen@ivnveenendaal-rhenen.nl

natuurtuin Diddersgoed

vacant

tuin "Groenhof"

vacant

Duurzaamheid

Dorothy Reijn
d.reijn@xs4all.nl

De Groenhof

In de Groenhof bevinden zich het Natuur- en Milieu Educatief Centrum (NME-centrum) en de Mediatheek.

Karel Fabritiusstraat 3, 3904TG Veenendaal. T. 0318-589555. B.g.g. Suze Hörchner, T. 0318-513613.

Openingstijden: woensdag 14 – 16 uur of na afspraak met coördinator Suze Hörchner.
Gesloten tijdens schoolvakanties én in de maanden juli en augustus.

mediatheek@ivnveenendaal-rhenen.nl, groenhof@ivnveenendaal-rhenen.nl, ghorchner@planet.nl
www.ivn.nl/afdeling/veenendaal-rhenen

Webmaster

Arie Bons, webmaster@ivnveenendaal-rhenen.nl

**HUIBERS
ELECTRA B.V.**
Sinds 1948
Elektrotechniek & Elektrovakzaam
Laan der techniek 3
www.huiberselectra.nl
Veenendaal
Tel.: 0318 – 513245

Hado Groen Techniek
Bos Tuin en Parkmachines
Munnikenweg 155 Veenendaal / Renswoude
www.hadogroentechniek.nl
0318 – 517879 of 511006
Merkdealer van

Het Groene Blad

Van Binnen uit.

In dit voorwoord maar eens een boom opzetten over bomen. Van jongs af aan heb ik niet heel veel met bomen gehad; ik kan ze nog steeds niet goed onderscheiden, ik heb er als kind niet veel ingeklommen, en als ik vroeger met mijn ouders naar het bos ging was dat nagenoeg altijd het trim-bos waar het ons dan meer om de trimbaan oefeningen dan om het bos zelf te doen was. Hoewel, ook het beukenootjes zoeken, kastanjes rapen, takken verzamelen en hele grote herfstkleurige bladeren mee naar huis nemen hoorde er ook wel bij. Maar het ging dus in de eerste plaats om de trimbaan, daarna kwam het bos en alles wat er te vinden was en pas in de laatste plaats om de individuele boom. In mijn tuin staan ook geen bomen. Wel heeft er bijna een jaar lang een kerstboom buiten gestaan waarvan ik een stille hoop had dat deze als vaste gezinskerstboom dienst zou kunnen doen. Helaas moest ik hem van mijn vrouw wegdoen. Aangezien ik dus praktisch weinig weet van bomen en zelfs gefaald heb in het in leven houden van een aan mezelf toevertrouwde boom, wil ik het hebben over de symbolische waarde van bomen.

Bomen zijn een bron van leven. Dat zijn ze natuurlijk in natuurlijke zin maar (waarschijnlijk daarom) ook in culturele zin. Bomen verbinden zowel in de praktijk en dus ook in symbolische zin de wereldse wereld met de zingevende zaken.

Al in bijbel werden twee bomen beschreven: de boom des levens en de boom der kennis van goed en kwaad. Ironisch gezien waren dit de heidense eikenbomen waar de oude Germanen en Friezen hun voorouders aanbaden en waar Bonifatius zich zodanig aan stoorde dat hij de bijl er in zette.

In de Noorse mythologie worden de levensboom en kennisboom verenigd in 1 boom; Ygdrassil. Ygdrassil is het symbool van de eindeloos vertakte vorm van 'dat wat is'. Volgens wetenschappers werd Yggdrasil voorgesteld als een venijnboom (*Taxus baccata*). Deze boom geeft op warme dagen gasvormige taxine af, een stof die bij mensen tot hallucinaties kan leiden of zelfs een bijna-doodervaring kan oproepen waarbij de geest het lichaam tijdelijk kan verlaten. Wat weer terugkomt in een verhaal over Odin die na negen dagen 'levenloos' aan deze boom te hebben gehangen een openbaring kreeg over de runen.

Sowieso werden naaldbomen in het verleden vaak gezien als heilig, omdat ze nooit hun groen verliezen en dus in sommige gevallen mensen in hogere sferen kunnen brengen. In de beleving van de mensen toen waren zulke oude bomen onsterfelijk en werden daarom gezien als heilige bomen.

Dat wij rond de koudste donkerste dagen van het jaar een boom eeuwig groene boom in huis halen en vol hangen met lampjes en glitterdingen zal daar dan ook vast ook wat mee te maken hebben.

Dat wij als nuchtere Nederlanders dit liever met een non hallucinogene Nordman spar doen ipv met venijnbomen is gezien de temperatuur in de gemiddelde woonkamer waarschijnlijk ook wel een goed idee. Met negen dagen levenloos bij een boom hangen ben je bijna je hele kerstvakantie kwijt.

Alvast fijne kerstdagen en een gelukkig nieuw jaar gewenst.

Maarten van Leeuwen

3	Voorwoord
4	Vuurwerk
6	Netwerksamenleving
8	Slenterpaadjes
10	Biodiversiteit
13	Excursiefolder 1993-2018
15	Bosmieren
19	Mooi Binnenveld

COLOFON

Het Groene Blad, het contactblad voor leden en donateurs van IVN Veenendaal-Rhenen verschijnt 4 à 5 maal per jaar.

De sluitingsdatum voor het lentenummer is 20 januari 2019.

Informatie uit de werkgroepen verdienen een plek in ons Groene Blad.

REDACTIE:

Nico Bosman

redactie@ivnveenendaal-rhenen.nl

Foto voor- en achterpagina: Tineke Wouda

BESTUUR:

VOORZITTER:

Maarten van Leeuwen

voorzitter@ivnveenendaal-rhenen.nl

SECRETARIS:

Vacature

secretariaat@ivnveenendaal-rhenen.nl

PENNINGMEESTER:

Hanneke Baretta-Bekker,

tel. 0318 769 125

penningmeester@ivnveenendaal-rhenen.nl

NL95 INGB 0004 7381 18

t.n.v. IVN Veenendaal

Vuurwerk

Vuurwerk met de jaarwisseling: een vrije keus of een gevaar voor mens, dier en milieu?

Zeker sinds het laatste decennium is er een meerderheid onder de bevolking tegen het afsteken van vuurwerk door particulieren. Milieu- en natuurorganisaties, dierenbescherming, artsen en andere zorgverleners wijzen al jaren bij herhaling op de gevolgen voor natuur, milieu en gezondheid. Via een gezamenlijk manifest, mede ondertekend door duizenden particulieren hebben ze de overheid opgeroepen tot een verbod op consumentenvuurwerk en voor het organiseren van professionele vuurwerkshows. Toch heeft de Tweede Kamer deze zomer niet alleen een landelijk vuurwerkverbod afgewezen, maar zelfs individuele gemeenten verboden in het kader van lokaal beleid in de eigen gemeente een algeheel vuurwerkverbod voor particulieren in te voeren. Alleen het aanwijzen van vuurwerk-vrije zones is de gemeenten toegestaan.

Voorstanders van vuurwerk blijken nog steeds een belangrijke lobby te hebben in de Tweede Kamer. Hun argument: Vuurwerk door particulieren tijdens de jaarwisseling is een traditie. Tradities zijn er om in stand te worden gehouden, ofwel vuurwerk behoort tot ons cultureel erfgoed. Een ander argument is – heel liberaal- of men vuurwerk afsteekt tijdens de jaarwisseling (tussen 18.00 u en 02.00 u) is ieders eigen verantwoordelijkheid.

De voorstanders denken hiermee het afsteken van vuurwerk te legitimeren.

Men gaat mijn inziens daarbij voorbij aan wat ooit het standpunt was van het liberalisme: zo veel mogelijk vrijheid van het individu zolang hij de vrijheid van anderen niet belemmert.

Door vuurwerk door particulieren te blijven toestaan wordt mijn inziens de vrijheid van anderen wel degelijk beperkt. Daarbij komt dat naar schatting ca. 30 % bestaat uit het zeer gevaarlijke en toxische illegale vuurwerk. Dankzij webshops elders in de wereld is dit vrij gemakkelijk verkrijgbaar, de douane onderschept slechts een fractie ervan al heeft ze de controle – met hulp van speurhonden- inmiddels opgevoerd.

Risico op letsel.

Zo durven veel mensen vanwege het vuurwerk vaak al oud-jaardag niet meer naar buiten. Een terechte angst zoals blijkt uit feit dat de meeste vuurwerkslachtoffers (ca. 60%) omstanders of voorbijganger zijn en niet zelf vuurwerk afsteken. Sinds 10 jaar registreren oogartsen op initiatief van het Nederlands oogheelkundig gezelschap (NOG) het aantal en de ernst van oogletsels veroorzaakt door consumenten vuurwerk. De eerste 9 jaar zagen de oogartsen 2.564 beschadigde ogen; 896 ogen liepen blijvende schade op, 169 ogen werden blind.

Dan hebben we het nog niet gehad over de vingers en handen die jaarlijks sneuvelen en blijvende gehoorschade die – ook omstanders- door de harde knallen kunnen oplopen.

Jaarlijks vallen er door vuurwerk een of meer dodelijke slachtoffers.

Gezondheid.

Door de enorme smog van fijnstof – met veel chemische

stoffen- die vuurwerk elk jaar weer veroorzaakt (vooral bij windluw weer) lopen longpatiënten buiten een acute benauwdheid of erger op. Ook mensen met hart- en vaatziekten en ouderen worden omwille van hun gezondheid aangeraden binnen te blijven tijdens de jaarwisseling. Maar ook normaal gezonde mensen lopen een zeker gezondheidsrisico door blootstelling aan tijdens de jaarwisseling fors verhoogde concentraties (ultra)fijnstof, gassen als koolmonoxide, stikstof en zwavelverbindingen en (zware) metalen.

Siervuurwerk is zelfs nog schadelijker dan knalvuurwerk omdat er meer zware metalen worden gebruikt die voor de mooie kleureffecten zorgen.

Denk ook eens aan wat voor negatief effect het geknal- het lijkt wel oorlog!- op de psyche van veel vluchtelingen heeft die door het intense geknal de nare oorlogservaringen in hun vaderland herbeleven!

Dieren.

Er zijn zelfs 'baasjes' die met Bello en/of Minoes tijdens de jaarwisseling de eigen woonomgeving ontvluchten naar een plek ver van de bebouwde kom om aan het geknal te ontkomen. Vreemd genoeg besteden veel mensen wel aandacht aan hun eigen huisdier om deze tijdens de jaarwisseling zo min mogelijk stress door vuurwerk te laten ondervinden, maar staat men nauwelijks stil bij de stress die de meters hoge lichtflitsen en het geknal hebben op de vogels en onze wilde zoogdieren. Denk u eens in wat het een dier dat in de winter toch al zuinig moet zijn op zijn energiereserves aan energie moet kosten, elke keer dat hij/zij door een vuurwerkknal, gefluit en/of flits in paniek raakt!

Milieu.

Uit metingen blijkt dat tussen 24.00 en 02.00 uur op Nieuwjaarsmorgen, afhankelijk van de weersomstandigheden, het fijnstofgehalte in de lucht wel 40 keer groter is dan normaal. Het fijnstof met voor fauna en flora schadelijke stoffen en -van illegaal vuurwerk- zelfs stoffen als cadmium, perchloraat, strontium en antimoon daalt neer op de bodem en oppervlaktewater en zorgt mede voor bodem- en watervervuiling.

Jaarlijks veroorzaakt vuurwerk tijdens de jaarwisseling voor 3.000.000 (miljoen!) kilo chemisch afval!

Elk jaar zijn meer dan 800 vrachtwagens nodig om al het afval van vuurwerk op te ruimen.

Veel mensen hebben zelf af te steken vuurwerk al in de ban gedaan. Het scheelt niet alleen flink in de portemonnee, het scheelt ook een flinke aanslag op onze gezondheid door het voorkomen van vuurwerkkletsel en luchtvervuiling, op het milieu en niet te vergeten onze medeschepselen, onze huisdieren en de wilde dieren in onze tuinen, gemeentegroen en de natuur.

Alternatief.

Door een collectief georganiseerde vuurwerkshow op een door de gemeente aan te wijzen plaats waar zoveel mogelijk rekening wordt gehouden met mens, dier en milieu kunnen bovengenoemde schadelijke effecten van vuurwerk binnen de perken worden gehouden. België, Antwerpen, en Brussel maar ook andere landen (Parijs, Londen, New York) kiezen voor Professionele vuurwerkshows. Uit metingen blijkt dat de fijnstofconcentratie en de blootstelling van de bevolking op die manier veel beperkter is. Bij TNO en aan de universiteit van München (Dld) doet men onderzoek naar ecologisch vuurwerk op basis van minder schadelijke en minder belastende ingrediënten.

Een collectieve vuurwerkshow in plaats van door particulieren af te stekenvuurwerk is beter voor mens, dier en milieu en daarmee duurzamer.

Maar wat denkt u ervan om door het door het niet afsteken van vuurwerk uitgespaarde geld op een spaarrekening te zetten om te sparen voor een echt spectaculair vuurwerk: het noorderlicht?

Een fijne jaarwisseling!

Ida Marsman

Bron: Milieu Centraal, Mens en Samenleving, St. Consument en Veiligheid, dr.ir. C. Mensink, VITO-unit ruimtelijke Milieuaspecten.

Mediatheek

Nieuw in de mediatheek

Natuurkoffer Grijs, Groen & Gelukkig

Deze IVN Natuurkoffer is bedoeld voor het realiseren van natuurbeleving voor mensen die niet makkelijk meer naar buiten kunnen, bijvoorbeeld voor ouderen in een verzorgings- of verpleegtehuis.

De koffer is onderdeel van het IVN programma **Grijs, Groen & Gelukkig**.

Hij bevat een aantal basismaterialen voor natuurbelevingsactiviteiten, zoals een spel, schapenwol en een set met kleurenfoto's. Alles verzameld in een handige kist. Voor optimaal gebruik van de koffer is het de bedoeling natuurlijke materialen toe te voegen, afhankelijk van het seizoen. Denk aan bloemen, dennenappels, zelf gemaakte vlierbloesemsiroop of bramenjam...

De koffer vol natuurproducten blijkt in de praktijk ook heel goed te werken bij mensen met dementie. Zij hebben een kort geheugen en zijn veel herinneringen kwijtgeraakt. Door iets aan te bieden van ruiken, voelen en misschien iets van proeven, breng je de herinnering weer een beetje naar boven. Haast automatisch gaan zij verhalen en herinneringen delen en er is altijd wel een glimlach of een blik van herkenning.

Cokkie Gadella en Meggelien de Wit hebben al een paar keer een programma bij ouderen aangeboden. Omdat er veel vraag naar is, zoeken zij nog versterking. Met de natuurkoffer en als verdere ondersteuning het nieuwe boek van Jasper de Ruiter, kunt u zo aan de slag.

Wilt u meer weten? Cokkie is graag bereid om meer te vertellen over dit dankbare werk. Tel: 0318 550806

Alle ouderen naar buiten!

De natuur als groen medicijn.

Auteur: Jasper de Ruiter en Marieke Dijkman

Prijs: € 24,95

Ook dit boek kunt u binnenkort in de mediatheek lenen en nu al bestellen:

mail uw bestelling naar ghorchner@planet.nl

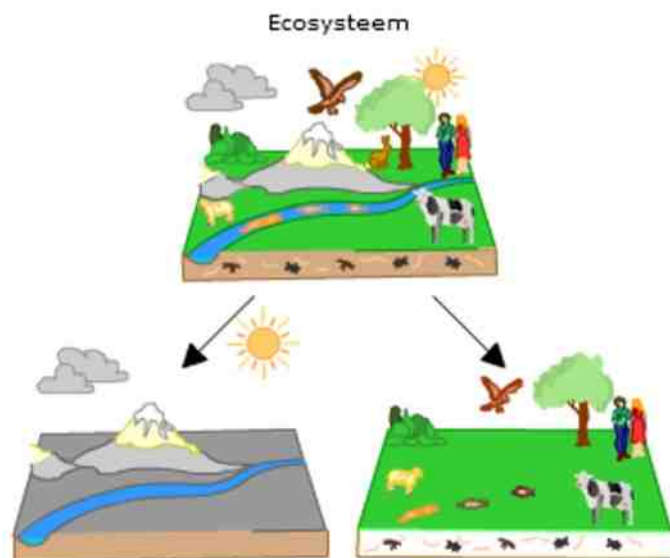
foto Tineke Wouda

Netwerksamenleving

Netwerksamenleving en het coordinatorenoverleg van 12 juni

Wat is een netwerksamenleving?

Je komt verschillende definities tegen van een netwerksamenleving. Mij spreekt de vergelijking met een ecosysteem wel aan. Een ecosysteem als een aantal organismen die in een samenhangend geheel hun levenscyclus in stand houden. Als in een stad of dorp organisaties omgevingsactiviteiten uitvoeren en dat in een samenhangend geheel doen, dan klinkt dat alsof het wel een beetje een ecosysteem is.

Een ecosysteem bestaat uit de levende natuur in een omgeving (niet levende natuur) waar de omstandigheden ongeveer gelijk zijn.

Laten we hier dan maar eens de natuur als inspiratiebron inzetten. Hoe kunnen we ons IVN versterken door meer samen of in samenhang met andere organisaties op te trekken?

De omstandigheden (zie tekst bij figuur ecosysteem) voor verschillende organisaties, vrijwilligers of betaalde dienstverleners zijn veelal ongeveer gelijk. Je hebt mensen in beeld en daar wil je wat mee. Die wil je graag bereiken en enthousiasmeren voor je organisatie of activiteit. Dit voorjaar was het thema van de Boekenweek 2018: "natuur". De bibliotheek Veenendaal wilde daar graag op inspelen en vroeg ons om een bijdrage. Het werd op 10 maart een mooi succes met inzet van Cokkie, Harold en Piet en de weidevogelwerkgroep. De pr-werkgroep verzorgde voor ruim 30 kinderen een aantrekkelijk en educatief programma en de weidevogelfilm werd door 85 personen met enthousiasme ontvangen. Door samen te werken en in te haken op een vraag van buiten konden we op de pr-schouders van de Bibliotheek gaan staan. Zo maakten we ons bekend bij een groot en anders georiënteerd publiek.

Als IVN Veenendaal-Rhenen willen we activiteiten die lijken op dit soort voorbeelden meer gaan doen. En wat blijkt? Het past precies in de ambitie van de gemeente Veenendaal. De gemeente plaatste onlangs een oproep tot meer participatie van partijen. Het gaat om het vinden van vormen van samenwerking om samen meer te bereiken en elkaars doelen wederzijds te versterken. In ons voorbeeld werden de Bibliotheek en wij er ook beide sterker van.

Uit het coordinatorenoverleg

Als bestuur hebben we de "netwerksamenleving" als thema besproken bij het coördinatorenoverleg nieuwe stijl. We deden dat door voorbeelden te benoemen. En we werden door een gastspreker geïnspireerd. We denken dat op veel plekken samenwerking gemakkelijk op te pakken is. Onze voorbeelden zijn:

De vogelwerkgroep die in het Franse gat vogeltellingen gaat uitvoeren voor de gemeente

De pr-werkgroep die samenwerkt met Het Ontmoetingshuis en Rhenendaal

De weidevogelwerkgroep die met "Wijs met je wijk" een enthousiaste (weide)vogelmiddag organiseerde

Een bijdrage van onze mediatheek en de pr-werkgroep aan bij de Straatspeeldag 't Goeie Spoor Veenendaal.

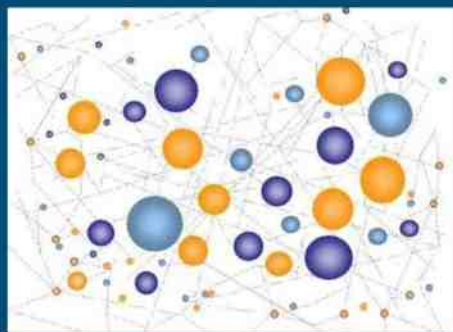
BioBlitz als voorbeeld voor samenwerking IVN met een andere vragende partij

Tijdens het coördinatorenoverleg vertelde Jelle Kabbes ons alles over de activiteit BioBlitz. Jelle is docent aardrijkskunde aan het Rembrandt College en Globe College. Met leerlingen uit leerjaar twee wordt de BioBlitz uitgevoerd in Kwintelooijen. Het doel is om zoveel mogelijk biodiversiteit vast te leggen in twee dagen tijd. Door dit te doen leren leerlingen te determineren, wat ecologie is en leveren zij een directe bijdrage aan het in kaart brengen van soorten in dit prachtige natuurgebied. Leerlingen maken foto's met hun telefoon van waarnemingen en determineren via een app. IVN-ers kunnen op allerlei wijze een bijdrage leveren. We kunnen zo meeliften op de hele organisatie en PR. Het levert ons o.a. op dat ongeveer 200 jongeren in Veenendaal het IVN leren kennen en natuurlijk nog veel meer. En wij, wij leren van hen hoe jongeren voor de natuur worden gemotiveerd. Besloten werd dat we BioBlitz volgend jaar in ons activiteitenprogramma opnemen. Als je als gids of anderszins hieraan wilt bijdragen laat het ons weten.

Verder met de Netwerksamenleving

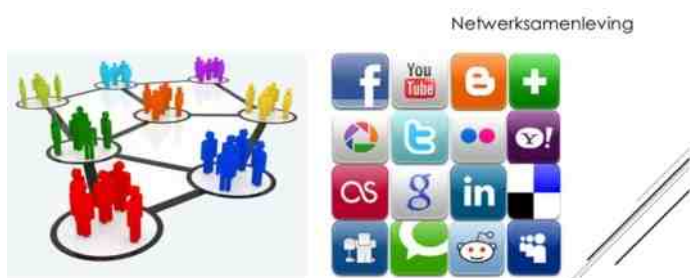
Het is, voor alle duidelijkheid, natuurlijk niet allemaal nieuw voor ons. Want we werken al lang samen met anderen. Klopt en tegelijk willen we kijken naar nieuwe kansen en ook dan kunnen we gebruik maken van wat er al is.

Netwerksamenleving

Ik las in de nieuwsbrief van Veens het volgende: Sociale kaart voor vrijwilligersorganisaties in Veenendaal

Elkaar vinden, van elkaar leren en gebruikmaken van elkaars expertise. Dat is het idee achter de sociale kaart voor vrijwilligersorganisaties in Veenendaal. Meer dan 20 organisaties in Veenendaal staan al ingeschreven. Staat u er nog niet bij? Mail dan naar c.eplin@veens-welzijn.nl.

Als bestuur van het IVN overwegen we om ons hier ook in te schrijven. Andere groepen kunnen ons dan vinden met vragen of wij iets voor hen kunnen doen.

Wat levert het ons op?

Na het enthousiaste verhaal over BioBlitz en afrondende vragen tijdens het coördinatorenoverleg werd nog het volgende gezegd.

Over de nieuwe stijl van het coördinatorenoverleg:

Goed dat tijdens het coördinatorenoverleg een thema aan de orde wordt gesteld

Ik heb op dit coördinatorenoverleg heel veel geleerd

Handhaaf op het coördinatoren overleg wel ruimte voor inbreng vanuit de werkgroepen

InbrengBioBlitz als voorbeeld/deskundigheid bij een thema werkt goed.

Over de netwerksamenleving:

Samenwerken is belangrijk, zie anderen niet (ook andere natuuractiviteiten niet) als concurrentie

BioBlitz laat zien dat we ook veel kunnen leren van andere partijen bij samenwerking

Meer samendoen biedt zeker kansen, het is gemakkelijk om op een rijdende fiets te springen

Natuur werkt beschikt over een hele lijst organisaties, maak daar ook breder maar gebruik van

Samenwerken kan ook nieuwe vrijwilligers opleveren, je vist in een andere vijver.

Pas op, niet alles kan, maak afwegingen in wat wel en wat niet.

Onlangs kregen we een verzoek van de Patrimonium stichting in Veenendaal. Ze bestaan 100 jaar en organiseren een huurdersfeest. Of wij een bijdrage kunnen leveren is de vraag. Op dit moment is nog niet duidelijk hoe, maar we doen mee! Maar wat een kans. Aanwezig als IVN op het feest van een 100 jarige Patrimonium stichting. Dat wil je toch?

We werken aan een nieuw Meer Jaren Beleidsplan. Daar nemen we o.a. ook de netwerksamenleving in op. Het zou mooi zijn als meer werkgroepen één of meer partijen vinden waar een gezamenlijke activiteit uit rolt. Dat kan dan al of niet aan de hand van nieuwe beleidsthema's. Het thema netwerksamenleving krijgt dus een vervolg en we hopen vooral dat werkgroepen zelf het initiatief nemen voor een contact met een andere partij (van scouting tot ouderenzorg). Wij zijn heel benieuwd hoe wij vooral ook groene draden kunnen spinnen in de netwerksamenleving.

Namens het bestuur, Roelof de Jong

Dit artikel zou oorspronkelijk in het themanummer worden geplaatst.

Foto icarusbawwtje hierboven:

<https://www.inaturalist.org/projects/rembrandt-college-bioblitz-kwintelooyen>

Eén van de BioBlitz waarnemingen dit jaar.

Grote Schoonmaak Groenhof.

Op 6 oktober was het zover. Er waaide een wervelwind van schoonmaakactiviteiten door de Groenhof en eromheen evenzo. Anne Marie had een ander voorbereid en natuurlijk de koffie klaar. De binnenkant werd zo op aansturen van Anne Marie onder handen genomen.

Rondom het gebouw was Jacques de aanvoerder van de buitenploeg. Het was goed, het was leuk, het was gezellig en het hielp enorm.

Tijdens het werk leverde het zwart water op van de

uitpakte en de sfeer er goed in zat kwam het voorstel om 2 keer per jaar een groot schoonmaak offensief in te zetten. Dat nemen we natuurlijk graag met beide handen aan.

BEDANKT

ramen, veel stof uit verstopte hoekjes, bladeren uit de goot en een hoop groen voor compost. Het resultaat was een mooie schone Groenhof en een goed verzorgde tuin. Omdat het zo goed

Slenterpaadjes

Slenterpaadjes Groene Blad Winter 2018-12-09

De winter, wordt het kwakkelen, of een strenge winter. De weer deskundigen zijn er nog niet uit. Een witte kerst krijgen we niet hoorde ik vanmorgen op de radio. In 2010 lag er een dik pak sneeuw op 20 december. Schitterend om te zien, maar dan klagen de meesten al van dat die troep nu onderhand wel weg mag. Het is de Hollander eigen om altijd te klagen over het weer.

De eksters zijn altijd druk in de weer, ze tetteren en schetteren, je hoort ze altijd in de verte al te keer gaan. Iedereen herkent deze vogel, die in zijn zwart witte pakje sierlijk rondhuppelt met zijn metaalzwarte staart. Hij is zelden alleen, of als een paartje, vaak met een troepje. Hij heeft zich nooit kunnen aanpassen aan de bossen, hij wordt gehinderd door zijn lange staart en zijn korte afgeronde vleugels. Het is een vogel van het open veld en houdt gelijke tred met de ontwikkeling van de cultuurlanden. Hij bevindt zich graag op het platteland, zolang er maar een paar hoge bomen of kleine bosjes in de buurt zijn. Ze eten echt van alles, insecten en sprinkhanen, slakken en naaktslakken. (Heeft U hosta's in de tuin, nodig een ekster uit). Maar ze vangen ook kleine knaagdieren, jonge hazen en kuikens. Jonge vogeltjes roven ze ook uit het nest en vergeet ook de net gelegde eieren van de zangvogels niet. Maar ook keukenafval, granen, eikels en vruchten. Een zeer gevarieerd menu. Ze maken een omvangrijk rond nest met

een dak er boven. Het liefst in de top van een hoge boom. De eerste plek die ze uitzoeken voor een nest gebeurt al in januari. Een oud gezegde is: "Met Sint Paulus, 25 januari, legt de ekster haar eerste stek". Het broeden vindt plaats van eind maart tot half juni. Ze leggen vijf tot acht eieren en de broedduur is zeventien tot achttien dagen. Vaak zijn ze later met broeden dan de zangvogels, dan kunnen ze hun eigen kroost voeden met de eieren of kleine vogeltjes die het nest nog niet uitkunnen. Ze hebben één broedsel per jaar, ze vormen paartjes voor het leven. Het zijn echte standvogels, die het hele jaar hier blijven en zich niets aantrekken van de wisselende seizoenen. Ze blijven bijna altijd in hun eigen territorium, wat ze heel goed bewaken. De ekster werd vroeger, en nu nog, als schadelijk voor het "jachtwild" beschouwd en wordt ook nu nog onbarmhartig vervolgd door sommige jagers die met gif en dergelijke ze proberen uit te roeien. Maar door hun oplettendheid, het vermogen om zich aan te passen vlak bij de stad en in de parken, blijft hun aantal redelijk op peil.

Bij de Blauwe Hel zie ik regelmatig een zilverreiger. Bij de slootjes staat hij geduldig in het water te turen. Hij steekt mooi af tegen het dorre riet. Af en toe een concurrent, de blauwe reiger, maar ze verdagen elkaar. De grote zilverreiger is toegenomen in ons land en overwintert ook hier. Ze zijn in aantallen toegenomen, Natura 2000 zorgt er voor dat er steeds meer gebieden aaneengesloten zijn voor de flora en fauna. De reeën kom je regelmatig tegen, wel minder dan voorheen. Veenendaal Oost in aanbouw verstoort de rust. De fazanten hebben een schitterende zomer achter de rug met veel zaden van de vele gras en zeggesoorten. Er zijn weer veel fazantjes bijgekomen deze zomer. Je ziet de hanen nu al bezig met hun territorium af te bakenen. Met wapperende vleugels tegenover elkaar laten ze zien wie de sterkste is. Hun toeterende schorre roep, hoor je al van verre. In het begin van de auto industrie had je van die schorre toeters, het geluid daarvan schijnt gebaseerd te zijn op de roep van een fazant. Of het waar is weet ik niet, maar het is een leuk verhaal. Fazanten zijn echt "laagvliegers", ze vliegen pas op als ze er toe worden gedwongen.

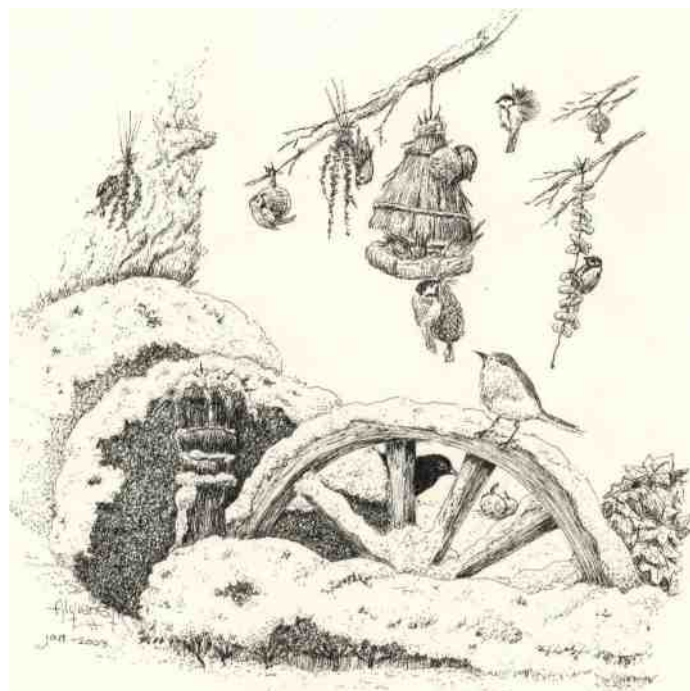
In onze omgeving, vooral in het Binnenveld, kom je de typische boom van ons Hollandse landschap tegen: De Knotwilg. Als er een wilg wordt gepland, met de eindbestemming knotwilg, wordt hij na enkele jaren op twee

meter hoogte afgezaagd. Daarna word hij iedere vijf tot zeven jaar geknot door de takken die opnieuw zijn uitgelopen weg te nemen. Dan komen de verdikkingen en ontstaat op den duur de dikke knot. In de humusrijke knot van oudere bomen, broeden soms eenden en ik heb er ook wel eens een steenuiltje in gezien. Maar ook de planten gedijen goed, varentjes, mossen, kleine vlierstruikjes en ik ben er zelfs een berk in tegen gekomen. De knot kan zo'n vijftig jaar oud worden. In het Binnenveld richting Achterberg staan langs de weg afgeknotte zwarte elzen. Ook die hebben die grillige vormen gekregen. Voorovergebogen in de wind trotseren ze alles en blijven overeind.

Het is weer tuinvogel voedertijd. De eerste hadden zich al gemeld voor ik nog iets opgehangen had. Ik had de luidruchtige wenk goed begrepen. Het roodborstje meestal een van de eersten, de vele kool en pimpelmezen. Veel vinken, die weten de weg. De huismussen op de trosgierst, de vetblokken zijn erg populair. De grote houtduiven, al jaren het zelfde spannetje, het echtpaar tortelduif, die eensgezind altijd samen naast elkaar alles lusten. Goed, mijn buurman klaagt dat "mijn" duiven bij hem in de tuin poepen. Ik wist niet dat ze iemands eigendom konden zijn. Tja, het zij zo, er zijn ergere dingen zeg ik dan. De houtduif is groter dan de gewone tamme duif, ze hebben een langere staart en een witte vleugelspiegel. Volwassen vogels hebben een witte vlek aan weerszijden van de hals. Hun onderzijde is licht wijnrood. Het zijn broedvogels van de gemengde bossen. Je kunt altijd horen of er een houtduif in de buurt is. Wanneer ze opvliegen klappen ze de vleugels tegen elkaar. Hun voedsel bestaat uit zaden, granen, eikels, beukennotjes, klaver en paardenbloemen. Ook jong groen en knoppen van loof en dennenbomen. Het zijn slordige nestenbouwers, vaak glipt er een ei tussen de dunne twijgjes door en valt kapot op de grond. Beide ouders broeden op de twee eieren, die na vijftien dagen uitkomen. Voor iedereen goede dagen en een mooi natuurfjaar voor 2019.

Kijk en geniet.
Aly van Eijk.

Vogeluin in de sneeuw.
Tekening Aly van Eijk

Activiteiten

25 december t/m3 januari

Zoek met de KNNV welke planten nog in bloei zijn.
www.floron.nl

dinsdag 1 januari Nieujaarswandeling IVN Ede
De wandeling begint om 14.00 uur bij de slagboom aan het eind van de Hullenberglaan in Bennekom.

Zaterdag 12 13:30 uur (2,5 uur) Veenendaal-Rhenen
Nieujaarsbijeenkomst/-wandeling
De Groenhof
Na afloop soep en oliebollen

Zaterdag 19 januari Wintervogels IVN Ede
Wekeromse zand. De start is om 9 uur bij de hoofdingang aan de Lichtenvoordseweg (achter de voormalige vuilstort).

Zaterdag 19 januari Excursie Vogelwerkgroep IVN ZuidWest Veluwezoom
Verzamelen: Benedendorpsweg tegenover garage Klaassen te Oosterbeek.

Woensdag 23 februari Vogelzang excursie IVN Ede
Start Bennekomse bos om 8.00 uur vanaf de slagboom aan het eind van de Hullenberglaan, nabij het koepeltje.

Zaterdag 2 maart Bomen in de winter IVN Veenendaal-Rhenen
Start om 13:30 uur parkeerplaats "Groene Entree Prattenburg" tegenover de 3 Zussen, Cuneraweg, Rhenen bij Veenendaal.

Biodiversiteit

Wat is biodiversiteit?

Wie vaak het natuurnieuws bijhoudt zal de term biodiversiteit vaak tegen komen. Natuurorganisaties en overheidsinstanties benoemen het vaak en willen er “iets” aan doen. Maar wat betekent het eigenlijk? Wat wordt er bedoeld met biodiversiteit?

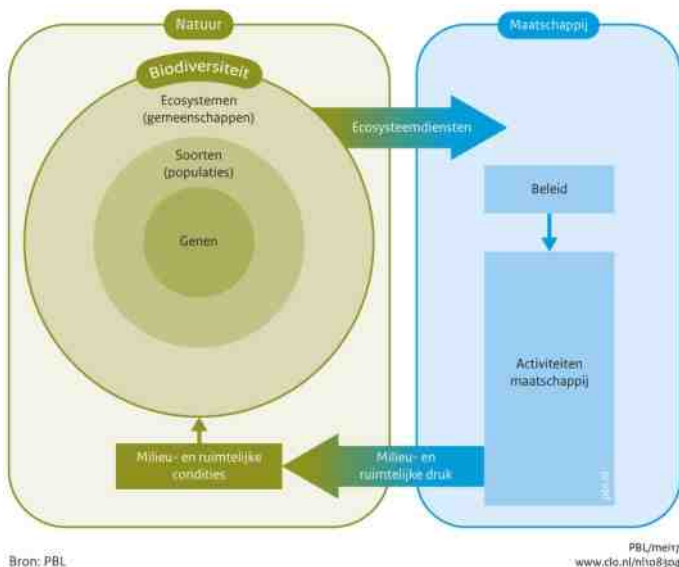
De Europese commissie omschrijft het als volgt:

“Biodiversiteit is een term die we gebruiken om de **rijkdom van de natuur** aan te duiden. Het gaat om de grote verscheidenheid aan dieren, planten, habitats en genen. Biodiversiteit zorgt door de **interactie met omgevingsfactoren voor ecosystemen** waarin organismen kunnen leven.”

Met die rijkdom van de natuur kunnen we ons vast wel wat bij voorstellen. Hoe meer diersoorten, hoe groter de biodiversiteit. Maar dus ook de genetische informatie binnen een soort speelt hierin een rol.

Maar met de “interactie met omgevingsfactoren voor ecosystemen” wordt het al wat waziger en begint het al behoorlijk op beleidstaal te lijken. Met omgevingsfactoren kan je denken aan bijvoorbeeld de bodem en het klimaat, dus fysieke, niet biologische, verschijnselen op aarde. Hierop kunnen dieren en planten zich dan ontwikkelen (het wordt hun leefomgeving). In een bergachtige omgeving ontstaat een geheel ander ecosysteem dan aan de kust.

Biodiversiteit levert goederen en diensten aan mensen en wordt beïnvloed door menselijke activiteiten

Is een goede biodiversiteit belangrijk?

Uiteraard. Hoe meer soorten er in een natuurgebied voor komen des te meer wij ervan kunnen gaan genieten. Maar dat is nog niet alles. De ecosystemen leveren diverse diensten en producten aan de maatschappij en economie. We noemen dit ook wel de ecosysteemdiensten. Denk hierbij aan de volgende voorbeelden:

Bestuiving van gewassen door insecten

Houtvorming in bossen voor bouw materiaal

Een gezonde bodem waarin gewassen kunnen groeien voor voedsel

Grondstoffen voor kleding en medicijnen

Echter, als de mens te intensief gebruik maakt van deze diensten en daarbij het milieu beschadigt, komt de biodiversiteit onder druk te staan en zal gaan verminderen. In-

middels hebben overheden wel ingezien dat dit niet goed is voor de mens en zijn economie en wordt er dus beleid gemaakt om de biodiversiteit op peil te houden of zelfs te verbeteren.

Bovenstaande verhaal staat mooi samengevat in onderstaande schema van het Centraal Planbureau voor de Leefomgeving.

En hoe staat het met de biodiversiteit in Veenendaal?

Deze vraag is lastig te beantwoorden. Want de grote vraag is dan waar we de situatie van vandaag mee gaan vergelijken. Gaan we het vergelijken in tijd dan zal de biodiversiteit er altijd wel op achteruit zijn gegaan. Veenendaal is tegenwoordig een dicht bebouwde gemeente met hier en daar nog een park of groenstrook. Rond 1900 bestond Veenendaal echter nog uit vele weilanden die niet zwaar bemest werden. Daar leefden dus nog een groot aantal soorten die nu niet meer voorkomen in Veenendaal. Dus in tijd is de biodiversiteit wel achteruit gegaan. Maar je kunt het ook gaan vergelijken met andere steden. En dan zo het best kunnen dat de biodiversiteit in het stadse Veenendaal nog best wel meevalt.

Maar hoe komen we daar achter?

Hoe komen we dus te weten dat wij in Veenendaal een goede biodiversiteit hebben (of wellicht een slechte)? Om te beginnen kunnen we dan het aantal soorten gaan tellen dat in onze woonplaats voor komt. Weet u bijvoorbeeld welke vleermuissoorten er in Veenendaal rond vliegen? En hoeveel gierzwaluwen broeden er in Veenendaal? Hoe zit het met de wilde bijen en vinden zij genoeg bloeiende bloemen? Dat betekent dus inventariseren. Op zoek gaan naar alle soorten is echter wel een intensief en tijdrovende klus. Daar komt nog bij dat je een enorme kennis moet hebben om al die soorten te kunnen benoemen op soortniveau. Toch vind ik dit een mooie uitdaging om hier meer zicht op te krijgen. En wellicht kan onze IVN afdeling hierbij helpen. Binnen onze vereniging is immers best veel kennis in huis op het gebied van planten, vogels, bomen, paddenstoelen, enzovoort. Soorten die wij in Veenendaal tegenkomen kunnen we allemaal invoeren op de site van www.waarneming.nl om zo een beter beeld te krijgen van onze plaatselijke biodiversiteit.

Maar we kunnen natuurlijk ook alle burgers van Veenendaal inzetten en vragen om mee te helpen. Dit wordt ook wel citizen science genoemd (of burgerwetenschap). Diverse (natuur)organisaties spelen hier al lang op in door bijvoorbeeld nationale tuinvogeltellingen, vlindertellingen, slootjesexcursies, bodemdierendagen enzovoort te organiseren. Elk diergroep heeft zo'n beetje zijn eigen weekend waarin de burger wordt opgeroepen om ze te gaan tellen. Het IVN werkt aan een aantal van deze projecten al mee en geeft ondersteuning. Wellicht kunnen wij als IVN afdeling proberen om deze projecten via reclame meer aan de burger te brengen. De slootjesexcursie in juni in het stadspark is hiervan al een goed voorbeeld. Maar u kunt natuurlijk ook via sociale media deze projecten onder de aandacht brengen bij uw familieleden en vrienden en ze op die manier stimuleren om mee te doen.

Op deze manier kunnen we dan proberen om met z'n allen de biodiversiteit beter in zicht te krijgen. Doet u mee?

Carlo van de Weerd

Werkgroep Bomen en Openbaar Groen.

Mediatheek 2

Bij de KNNV-uitgeverij vind je volop keus in natuurboeken, zie www.knnvuitgeverij.nl.

Hieronder een aantal recente uitgaven. Alle uitgaven van het KNNV kunt u bestellen via de mediatheek. Als lid van het IVN krijgt u 10% korting. De mediatheek krijgt extra korting. Als u bij via de mediatheek bestelt, steunt u dus onze IVN-afdeling. Stuur uw bestelling naar Suze Hörchner: ghorchner@planet.nl. U krijgt bericht wanneer de boeken binnen zijn.

Waarom je hond geen fruit hoeft te eten
Huis, tuin en keukenverhalen over DNA

Auteur: Ken Kraaijeveld

Prijs: € 22,95

Waarom zal je hond nooit scheurbuik krijgen? Dat komt omdat honden een vitamine-C gen hebben. Wij mensen hebben dat gen ook. Alleen, bij ons is het stuk. Dit boek maakt kennis over DNA toegankelijk voor iedereen en laat zien dat DNA-onderzoek invloed heeft op veel aspecten van ons leven, vaak zonder dat wij dat door hebben.

Basisgids Spinnen

70 soorten - snel herkennen - ruim 400 foto's

Auteur: Caroline Elfferich

Prijs: € 21,95

NIEUW!

De ideale basisgids voor beginners en gevorderden. De meeste spinnengidsen richten zich op determinatiekenmerken die voor de leek nauwelijks te onderscheiden zijn. Dit boek is anders: het is een praktische gids voor de gewone natuurliefhebber die graag de Nederlandse spinnen wil leren herkennen.

Rupsen horen poepen
Praktijkgids natuurbeleving

Auteur: Jeanette Boogmans

Prijs: € 27,50

NIEUW!

Op veler verzoek nu herdrukt. Voelen, horen, zien, ruiken, proeven ... Deze praktijkgids voor volwassenen laat zien hoe je kinderen natuur kunt laten beleven aan de hand van alle zintuigen. Het enige wat daarvoor nodig is: nieuwsgierigheid en 'vies mogen worden' ... Voor leerkrachten in het basisonderwijs, begeleiders en voor ouders. Van 0 tot 100 jaar.

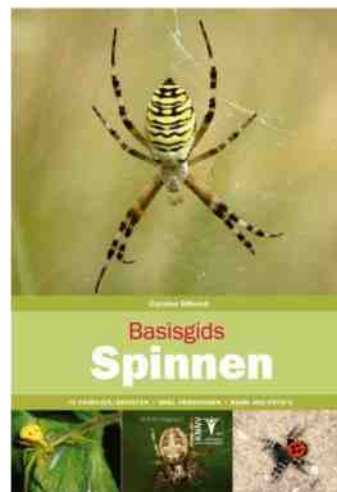
Veldgids Paddenstoelen deel II

Beker-, buik-, gaatjes-, kern-, knots-, koraal-, korst-, stekel- en trilzwammen

Auteur: Nico Dam, Thomas W. Kuyper

Prijs: € 39,95

Deel 2 - de meest algemene niet-plaatjeszwammen
Deze fotogids is het vervolg op de succesvolle Veldgids Paddenstoelen deel I. Daarin stonden plaatjeszwammen en boleten centraal. Dit tweede deel behandelt vrijwel alle overige groepen van paddenstoelen: onder meer de gaatjeszwammen, stekelzwammen, trilzwammen, korstzwammen, knots- en koraalzwammen, kernzwammen, bekerzwammen en buikzwammen.

Liever een boek lenen, dat kan in de mediatheek. Ga voor de catalogus naar: <https://ivnveenendaal.auralibrary.nl/auraicx.aspx> en dan naar (uitgebreid) zoeken

Suze Hörchner
ghorchner@planet.nl

foto Tineke Wouda

installatiebedrijf
Bouman

- Waarborg installateur voor gas- en watertechnische installaties
- Dakbedekkingen
- Aanleg, onderhoud cv-installaties en gastoestellen
- Rioleringen
- Lood- en zinkwerken
- Installeren van sanitair
- Ventilatie & aircosystemen

Postbus 307, 3900 AH Veenendaal
Bezoekadres: Generatorstraat 9, 3903 LH Veenendaal
Telefoon (0318) 51 00 01, Fax (0318) 54 38 57
info@boumaninstallatie.nl
www.boumaninstallatie.nl

Lid van UNETO-VNI

LEPPERS
ZONWERING
VEENENDAAL

Leppers Zonwering B.V.
Nieuweweg 85
3905 LH Veenendaal
Telefoon 0318-517565
Fax: 0318-543260

BTW nr. 8099.91.998.B01
ING bank
IBAN: NL30INGB0651914558
K.v.K.: 30058732
E-mail: info@leppers.nl

Recept

Kip-zuurkoolschotel voor 4 personen

400 gram kipfilets
500 gram zuurkool
1 groot blik ananas
1 blik capucijners
50 gram boter
Voor de saus
2 rijpe bananen
2 tenen knoflook
1/8 liter crème fraîche
2 eetlepels mayonaise
1 theelepel kerrie
Peper.

Verwarm de oven op 180°C. Bestrooi de kiptukjes met zout en peper en bak ze in de boter, op een matig vuur, gaar. Laat de capucijners en ananas uitlekken. Kook de zuurkool volgens de aanwijzing op de verpakking in het sap van de ananas. Verdeel in een ingevette ovenschaal de capucijners, leg de zuurkool erop, daarop de stukjes ananas en als laatste de gebakken stukjes kip. Leg er wat klontjes boter op en zet de schotel 15 minuten in de oven. Pel voor de saus de bananen en snijd ze in stukken. Pers de tenen knoflook en meng alle ingrediënten voor de saus door elkaar. Gebruik hiervoor de keukenmachine of de staafmixer. Serveer de koude saus er apart bij.

Primera
Van Walsem
VEENENDAAL | SCHERPENZEEL

boeken tijdschriften wenskaarten
cadeaukaarten kantoorartikelen
kansspelen tickets tabak

Primera Van Walsem
Dr. G. de Bruijn 31 - T. 0318 514 700
primervanwalsem.nl

Primera Scherpenzeel
Oorpostweg 215 - T. 033 277 2547
primerscherpenzeel.nl

GRATIS PARKEREN

...even naar Primera

Ellekoot
www.fietswereldmethorst.nl
Veenslag 15 | Veenendaal
0318 - 52 56 60

Voor
vakkundig
Advies en
Reparaties !!

Excursiefolder 1993-2018

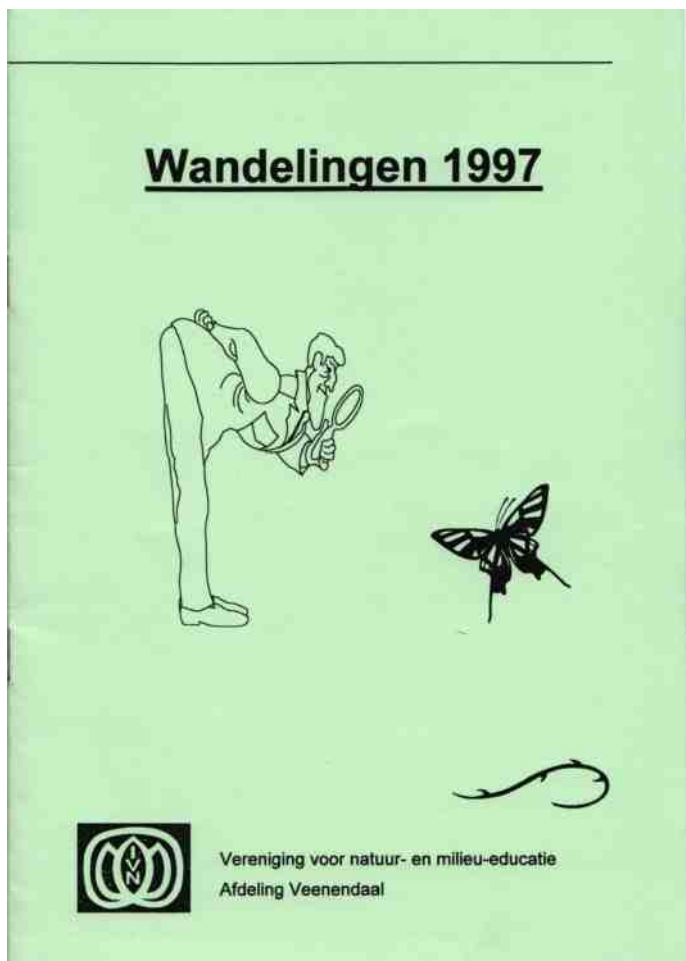
1993-2018 de Excursiefolder

In 1986 kwam ik uit Brunei in Veenendaal wonen en zag in de schoolkrant van basisschool Het Baken een oproep om de scholenwerkgroep te versterken en ik kon gelijk meedoen. Er was een leuke grote groep van 11 schoolgidsen en toen in 1992 een IVN gidsencursus startte deden veel schoolgidsen mee. In 1993 ontving ik mijn IVN gidsen diploma en ging o.a. Ejo Smit helpen bij de samenstelling van de Publieksfolder. Het jaar daarop vond Ejo dat ik wel alleen kon doen en zo ging ik van start. Mijn man Francis ging helpen bij de lay-out. Nu 25 jaar later is het tijd dat iemand anders het stokje overneemt.

De eerste jaren was de folder een dubbel A4 maar Marja Sterenborg kwam erachter dat bij een andere afdeling een A3 formaat gebruikt werd en dat idee hebben we overgenomen. Het voordeel was dat de tekeningen en foto's beter uitkwamen! De laatste jaren was de folder voorzien van tekeningen van Aly van Eijk in de even jaren en de oneven jaren waren er foto's van Brendan Vastenhouw.

Steeds waren er tussen de 25 tot 30 gidsen die hun bijdrage leveren aan de folder en in het begin deden ongeveer 650 personen mee met de wandelingen en de afgelopen jaren steeds ongeveer 750- 800 personen.

Veenendaal en Rhenen hebben specifieke natuurgebieden en De Blauwe Hel en de Surfvijver, de bossen, de uiterwaarden en de edelherten op de Veluwe, de padden in Kwinthelooijen, het park in Renswoude, vereisen allemaal aparte kennis.

wandelprogramma

pentekening: Aly van Eijk – "steenuiltje"

2006

Als gids zet je een route uit die prettig te lopen is in ongeveer 2 uur duurt. Kinderen zijn onze toekomst en steeds proberen we de kinderen ook een leuke wandeling te geven. Ook het IVN levert ons leuke zoekkaarten en knutselmateriaal bij bijvoorbeeld de slootjesdag en de paddenstoelen excursies. De nationale Slootjesdag voldoet aan een behoefte dat ouders grootouders met hun kinderen en kleinkinderen samen de natuur beleven.

Het maken van de folder is een precies werkje maar iedere keer alle activiteiten naar de kranten sturen met foto, zorgen dat alles goed op de IVN site staat en de contacten met boswachters en beheerders van de gebieden biedt het hele jaar werk. Ieder jaar wordt er ook een jaarverslag gemaakt en het is fijn dat de gidsen enthousiaste verslagen hebben van hun bijzondere gebieden: de orchideeën in De Groene Grens en Diddersgoed of het plezier van het burlen

van de edelherten of het zien trekken van de padden in de schemer.

De meeste gidsen hebben de voorkeur voor een specifiek onderwerp. Zelf vind ik het leuk te gidsen voor excursies waar veel vraag naar is. Bij de paddentrek komen vaak 40 personen waaronder veel kinderen. Ook de paddenstoelenexcursies trekken altijd veel publiek. Vanaf 2001 heb ik met Aly van Eijk paddenstoelenexcursies gegidst en Aly en ik vullen elkaar goed aan.

Nu ik wat rugklachten heb en de lange excursies me wat teveel zijn stop ik hiermee, maar ook met het maken van de folder. Aly stopte 20 oktober ook met de paddenstoelenexcursies (zie de foto die gemaakt is na onze laatste excursie samen) maar gidst nog wel in de Blauwe Hel.

Het wekelijks bezig zijn voor de excursies zal ik missen maar gelukkig gids ik af en toe op Diddersgoed en ben druk met de Scholenwerkgroep.

Aan de folder voor 2019 wordt gewerkt en ik ben dankbaar dat ik mee mocht werken aan het genieten van de natuur in de omgeving van Veenendaal en Rhenen!

Handelskwekerij Tabakshof
Veenendaalsestraatweg 37, Elst
Tel. 0318 - 471951 / 0623484118

In elk seizoen

Volop groen

Verkoop op
donderdag: 09.00-18.00 uur
vrijdag: 09.00-18.00 uur
zaterdag: 09.00-17.00 uur

Welkom bij

Wouter en Sari van Schaik

foto Tineke Wouda

DAILYWORKWEAR.NL

- ✓ **BEDRIJFSKLEDING**
- ✓ **SPORTKLEDING**
- ✓ **PROMOTIEKLEDING**
- ✓ **WERKSCHOENEN**

Wageningsesteen 46 | VEENENDAAL

NatuurWerkt!

NatuurWerkt! viert eerste lustrum
Tekenskaart gelanceerd

Op 22 november 2018 vierde de IVN werkgroep NatuurWerkt! het eerste lustrum met een feestelijke dag voor alle betrokkenen. In de middag een mooie wandeling in natuurgebied het Leersumse Veld en 's avonds het jaarlijkse feest op landgoed Remmerstein. De ruim vijftig aanwezigen genoten van goede gesprekken en heerlijk eten, gelardeerd met optredens van goochelaar Michel.

Ter gelegenheid van het vijfjarig bestaan van de werkgroep is een tekenkaart vervaardigd. Met deze kaart verwijder je eenvoudig en grondig een teek uit je huid.

De deelnemers van NatuurWerkt! zijn voortdurend bezig in de vrije natuur. Af en toe worden ze dus geplaagd door een teek.

Geen probleem: na het werk goed je huid (laten) controleren en met de tekenkaart een eventuele teek direct verwijderen. Als dit snel en hygiënisch gebeurt, is de kans op besmetting met ziekmakende bacteriën gering. De tekenkaart hoort dus bij de standaarduitrusting van iedere NatuurWerker!

Werkgroep NatuurWerkt! De werkgroep werkt met een groep van ongeveer 50 vrijwilligers in de natuur rond Veenendaal en Rhenen:

- V Op dinsdagmorgen: landgoed Remmerstein
- V Op woensdagmorgen: landgoed Prattenburg
- V Op donderdagmorgen: bos- en heideterreinen bij Veenendaal en Amerongen.

De deelnemers, mannen en vrouwen in de leeftijd van 18 tot 80 jaar, worden aangemeld door de klantmanagers van de gemeenten in het kader van de wet tegenprestatie, of door welzijnsorganisaties, UWV, reïntegratiebedrijven, vluchtelingenwerk.

Op persoonlijke titel ben je ook hartelijke welkom. In de stressvrije natuur op een gezellige en plezierige wijze bezig zijn staat centraal. De productie komt op de tweede plaats. Ervaring of vakmanschap is niet vereist. Voor koffie, werkkleding en gereedschap wordt gezorgd. Verdere informatie en inlichtingen worden verstrekt door coördinator Bert Berg, 06 - 33 106 173, bberg@hetnet.nl

Hans Hardeman

Bosmieren

Kunnen bosmieren houtoogsten overleven?

In sommige delen van het bos op de Utrechtse Heuvelrug komen nesten voor van rode bosmieren, terwijl ze in andere delen ontbreken. Zijn die gebieden ongeschikt als habitat of hebben de mieren die gebieden niet kunnen bereiken? De samenstelling en structuur van het bos verandert in de tijd, mede als gevolg van menselijk ingrijpen, zoals houtkap. In hoeverre heeft dit invloed op de overlevingskansen van bosmierenvolken? Om die vraag te kunnen beantwoorden is de boswachterij Amerongse Berg in 2013 geïnventariseerd op het voorkomen van nesten van rode bosmieren.

Onderzoek

Boswachterij Amerongse Berg wordt beheerd door Staatsbosbeheer en beslaat ruim 1000 ha. Het beheer is multifunctioneel, dat wil zeggen dat er zowel rekening gehouden wordt met houtproductie, als met de functies natuur en recreatie. Plaatselijk is het accent gelegd op één van de genoemde functies. Het beheer is er mede op gericht om leefgebieden voor aan bosgebonden dieren te behouden. In het kader van de Gedragscode bosbeheer zal bij de houtoogst dan ook zoveel mogelijk rekening gehouden worden met de aanwezigheid van rode bosmieren. Dit betekent dat niet alleen de nesten gespaard zouden moeten worden, maar ook de belangrijkste voedselbronnen in de omgeving van het nest. Om de effecten van veranderingen in de vegetatie op de overlevingskansen van bosmierenvolken te kunnen onderzoeken zal het bosgebied periodiek moeten worden geïnventariseerd op het voorkomen van bosmierennesten. De bevindingen van de inventarisatie van 2013 zal in dit artikel worden besproken.

Belang van rode bosmieren

Rode bosmieren maken veel insecten en andere ongewervelde dieren buit, vooral soorten die talrijk voorkomen en gemakkelijk te pakken zijn. Als niet kieskeurige (polyfage) predator vervullen ze dan ook een belangrijke regulerende functie in het boscossysteem.

Anderzijds zijn veel ongewervelde diersoorten voor hun voortbestaan afhankelijk van rode bosmieren, namelijk soorten die een belangrijk deel van hun leven of hun hele leven in een bosmierennest doorbrengen. In ons land komen tientallen van deze zogenaamde mierengasten voor. De koepelnesten zijn microbiotopen voor deze soorten. Verder zijn er soorten die profiteren van de aanwezigheid van rode bosmieren als voedselbron, zoals spechten in de winter en mierenleeuwen in de zomer.

Leefgebied

In de Boswachterij komen drie soorten rode bosmieren voor: Behaarde bosmier (*Formica rufa*), Kale bosmier (*F. polyctena*) en Zwartrugbosmier (*F. pratensis*). Deze soorten waren aanvankelijk als te beschermen soorten in de Flora- en Faunawet opgenomen, maar sinds 1.1.2017 is deze wetgeving gewijzigd. We hebben nu te maken met de Wet Natuurbescherming, waarin rode bosmieren niet meer worden genoemd. Mijns inziens zijn hier geen goede argumenten voor, want in veel bosgebieden gaan rode bos-

mieren achteruit of ze zijn reeds verdwenen. Ze staan nog wel op de lijst van de Gedragscode Bosbeheer. Ze worden daar vermeld als “mierenhopen”.

Bij het beheer zal dan ook zo veel mogelijk rekening met deze soorten moeten worden gehouden. Het gaat hierbij om veranderingen in de soortensamenstelling en structuur van de vegetatie in verband te brengen met het uitsterven en vestigen van bosmierenvolken. Voor een goede ontwikkeling van het broed is niet alleen voedsel van belang, maar ook zonnewarmte. Bosmieren hebben belang bij de aanwezigheid van open plekken in het bos. Nesten worden dan ook vooral gebouwd op zonnrijke plekken en nabij belangrijke voedselbronnen. Voor de energievoorziening zijn bosmieren voornamelijk aangewezen op het zoete uitscheidingsproduct van bepaalde soorten bladluizen en voor de eiwitvoorziening op prooien ten behoeve van de koninginnen en haar opgroeiende larven. Niet alle soorten bladluizen worden door de mieren gemolken. Van belang zijn vooral bladluizen die voorkomen op Grove den, Zomereik, Wintereik en Ruwe berk. Exotische boomsoorten leveren vrijwel geen voedsel voor ze op. De meeste van deze boomsoorten geven bovendien zo veel schaduw dat het habitat onleefbaar wordt. In de Boswachterij Amerongse Berg zijn het vooral Amerikaanse vogelkers (*Prunus serotina*), de Douglasspar (*Pseudotsuga menziesii*) en de Amerikaanse eik (*Quercus rubra*) die een bedreiging vormen voor mieren, alsmede voor veel andere soorten insecten. Uitbreiding van deze soorten verkleint de overlevingskansen van bosmierenvolken.

Veranderingen in bossamenstelling

In de Middeleeuwen zou het bos van de Utrechtse Heuvelrug nog voor een groot deel hebben bestaan uit een dicht eiken -beukenbos, maar door houtkap, begrazing en strooiselroof werd de bodem geleidelijk voedselarm en het bos terug gedrongen tot enkele restanten eiken -berkenbos. De eiken werden vaak als hakhout gebruikt. Aan het eind van de 18e eeuw werden enkele delen van het open

gebied beplant met Grove den. Zo ontstond het Amerongse Bos. Een groot deel van de stuwwal bestond toen nog uit heide en stuifzand. Aan het eind van de 19e eeuw werd meer bos aangeplant, voornamelijk naaldbout. Aanvankelijk voornamelijk Grove den, maar in de eerste helft van de 20-ste eeuw werd ook veel Douglas -spar en Japanse larix aangeplant. Verder werd ervaring opgedaan met de productie van Corsicaanse en Oostenrijkse den. Na 1960 zijn plaatselijk ook Fijnspar, Sitkaspar en Amerikaanse eik aangeplant. Beuken komen vooral voor in oude lanen en parkachtige delen van het bosgebied. Van oudsher is de Amerongse Berg als bosbedrijf geëxploiteerd. Hierbij ging het primair om de houtproductie. Na 1974, toen het terrein in beheer kwam van Staatsbosbeheer, werden ook natuur en recreatie als belangrijke functies onderkend. In het Beheersplan voor de Boswachterij “De Amerongse Berg” over de periode 1984 – 1993 namen de bostypen met de hoofdfunctie Natuur ruim de helft van het bosareaal in beslag, maar door forse bezuinigingen van de overheid op het budget van Staatsbosbeheer is dit areaal sterk verkleind om de houtproductie te kunnen opvoeren. Er worden thans twee beheertypen onderscheiden. Bij het ene beheertype ligt het accent meer op natuur en bij het tweede type meer op de houtproductie. Om de natuurfunctie van het bos tot zijn recht te laten komen zullen effecten van de veranderingen in de samenstelling van het bos, mede als gevolg van houtoogst, moeten worden onderzocht. Rode bosmieren maken deel uit van een dergelijk onderzoek.

Resultaten

In de Boswachterij Amerongse Berg komen meer nesten voor van de Behaarde bosmier (*Formica rufa*) dan van de beide andere soorten. Volken van de Behaarde bosmier en de Zwartrugbosmier

bezitten doorgaans weinig koninginnen. Soms zit er slechts één koningin in een nest. Ze zijn hierdoor kwetsbaarder voor verstoringen dan de Kale bosmier, die veel koninginnen in het nest toelaat. Deze soort splitst vaak dochternesten af waardoor het risico om uit te sterven wordt verkleind. Zolang de mieren van de verschillende nesten contact met elkaar houden kunnen ze tot één kolonie worden gerekend. De Zwartrugbosmier heeft meer zonnewarmte nodig dan de twee andere bosmiersoorten. Van deze soort zijn slechts twee nesten gevonden.

soort	nesten	kolonies
Behaarde bosmier (<i>F. rufa</i>)	70	65
Kale bosmier (<i>F. polycetena</i>)	23	3
Zwartrugbosmier (<i>F. pratensis</i>)	2	2
totaal	95	70

Tabel 1. Aantal nesten en kolonies van rode bosmieren in Boswachterij Amerongse Berg in 2013

De meeste nesten komen voor in de lichte pionierstadia van het bos, dat wil zeggen in percelen waar Grove den, Ruwe berk en Zomereik domineren. Open plekken binnen dit bostype biedt een gunstig leefgebied voor bosmieren. Bij meer dichte opstanden hebben de mieren een voorkeur voor de op het zuiden geëxponeerde bosrand. In dichte schaduwrijke bospercelen, waar Beuk, Douglasspar, Amerikaanse eik, Corsicaanse of Oostenrijkse den domineren, komen doorgaans geen nesten voor. In situaties waar een nest in de schaduw van opgroeiende bomen is komen te liggen kan een volk het alleen nog uithouden als er inheemse boomsoorten in de buurt groeien waar de mieren voedsel kunnen vinden. In zo'n schaduwrijke situatie bouwen de mieren het nest hoog op om nog zoveel mogelijk zonnewarmte te kunnen opvangen. Als er in de buurt van het nest een plek is dat gunstiger ligt kan het mierenvolk in principe naar die plek verhuizen, maar dat zullen de mieren niet gauw doen. Ze hebben immers veel energie gestoken in de bouw van het nest. In zandgrond worden de gangen wel 1,5 m diep uitgegraven. Bovendien is het verhuizen van een koningin en haar broed nogal riskant met het oog op roofvijanden, zoals insectenetende vogels. Als een volk, waarvan het nest ongunstig ligt, niet kan of wil verhuizen, dan zal het zeker na enkele jaren uitsterven. Dit geldt onder andere voor plaatsen waar de Amerikaanse vogelkers zich heeft uitgebreid. Binnen enkele jaren zijn 29 nesten in het onderzoeksgebied verlaten.

Overlevingskansen

Het verdwijnen van een volk kan meestal worden toegeschreven aan de toename van schaduw door opgroeiende bomen en het dicht groeien van open plekken. Bosmieren kunnen zich alleen in een gebied handhaven als de kans van een volk om uit te sterven kleiner is dan de kans dat één van de koninginnen van een volk erin slaagt een nieuw volk te stichten. De kans van een volk om uit te sterven is kleiner als het volk veel koninginnen bezit en dochternesten heeft afgesplitst, zoals bij de Kale bosmier gebruikelijk is. De kans dat deze soort een nieuw gebied kan koloniseren door middel van vliegende koninginnen is echter veel geringer dan bij de Behaarde bosmier en de Zwartrugbosmier. In het voorjaar vliegen jonge koninginnen uit, maar om een volk te stichten zal ze eerst bevrucht moeten worden. De mannetjes van het eigen volk zijn dan al meestal uitgevlogen zodat ze op zoek moet gaan naar mannetjes van een ander nest. Vervolgens zal ze leefgebied moeten zien te vinden op overvliegbaar afstand van het nest. In een bosgebied vliegen de meeste koninginnen niet verder dan zo'n 100 m van het nest. Als ze al gunstig habitat kunnen bereiken, dan nog is de kans op vestiging zeer gering. Voor vestiging is een bosmierkoningin afhankelijk van zogenaamde hulpmieren, aangezien ze niet voor haar eigen broed kan zorgen. De koningin zal eerst een nest moeten vinden van de Grauwzwarte renmier (*Formica fusca*) en vervolgens moeten proberen de plaats in te nemen van de koningin die zich in het nest bevindt. Bij die poging wordt ze als soortvreemde koningin meestal gedood. De kans dat een koningin van de Behaarde bosmier door een volk van de Grauwzwarte mier wordt geadopteerd is veel groter dan van de Kale bosmier. De Behaarde bosmier verbreidt zich dan ook voornamelijk vliegend. Op deze wijze kan ze sneller onbezette leefgebieden koloniseren dan de Kale bosmier. Dit houdt in dat ze meer kan profiteren van habitat dat bij kap van bomen beschikbaar komt. Nesten van F.

rufa komen dan ook meer verspreid over het terrein voor dan die van *F. polycetena*.

De Zwartrugbosmier is meer warmteminnend dan de andere soorten. Hij kan zich dan ook alleen handhaven op zonnrijke plekken. De twee nesten die in 2000 binnen de Boswachterij werden gevonden zijn verlaten, vermoedelijk doordat de nesten te veel in de schaduw kwamen te liggen. Er zijn wel weer twee nieuwe vestigingen gevonden. Deze soort heeft niet kunnen profiteren van open habitat dat na houtoogst beschikbaar kwam. Bosmieren zijn gebonden aan een betrekkelijk stabiel bosesysteem. Bossen waar de houtproductie een grote rol speelt zijn niet stabiel als gevolg van kaalkap en uitbreiding van exoten, zoals de Amerikaanse vogelkers. Snelle veranderingen in de bossamenstelling, waarbij habitat plaatselijk verloren gaat, maar elders nieuw habitat ontstaat, kan de Zwartrugbosmier kennelijk niet bijhouden. Lokaal uitsterven wordt dan niet meer gecompenseerd door nieuwe vestigingen. Dit zou ook kunnen gelden voor de Kale bosmier. De Behaarde bosmier schijnt zich beter in een dynamisch bosesysteem te kunnen handhaven.

Beheer

In het kader van zorgvuldig bosbeheer zullen de effecten van beheermaatregelen op de natuurwaarde van het bos moeten worden onderzocht. Het nastreven van bovengenoemde doeleinden met betrekking tot het beheertype met accent op natuur (dennen-, eiken- en beukenbos) zou gunstig kunnen uitpakken voor het bosmierenbestand. Beukenbos is weliswaar ongeschikt als habitat, maar indien gemengd met berken, eiken en grove dennen kan een bosmiervolk het er nog uithouden, vooral als er open plekken aanwezig zijn. Binnen het beheertype met accent op natuur zou expliciet kunnen worden gestreefd naar behoud en ontwikkeling van bostypen die hier van nature thuis horen. Dit zijn het droog Zomereiken-Berkenbos op de jongere bosbodems en het droog Wintereiken-beukenbos op de wat oudere bodems, alsmede het overgangsbos-type daartussen.

Voor rode bosmieren zijn open plekken in het bos en zuidelijke bosranden van belang om zich er te kunnen vestigen. Open plekken kunnen ontstaan na een storm of na een dunning. Door groepen bomen te kappen in gesloten bos kan habitat beschikbaar komen, maar als de plek geïsoleerd ligt kan het tientallen jaren duren voordat ze door bosmieren worden bezet en dan nog alleen als de plek open gehouden wordt. Veel andere bosinsecten zullen er wel op korte termijn van kunnen profiteren.

Ook bij kaalkap van een grotere oppervlakte kan habitat beschikbaar komen, vooral aan de zuidelijke bosrand. Een voorwaarde is echter dat de open ruimte niet weer snel dicht groeit. Vooral uitbreiding van de Amerikaanse vogelkers maakt het voor bosmieren vaak onmogelijk er zich te vestigen.

In het recente Uitwerkingsplan van Staatsbosbeheer wordt gesteld dat bestrijding van de Amerikaanse vogelkers noodzakelijk is op plaatsen waar een sterke dunning of een open plek is gepland. Door bezuinigingen (personeelgebrek) komt hier in de praktijk echter weinig van terecht. Wellicht zou de inzet van vrijwilligers hiervoor een oplossing kunnen bieden. De laatste jaren zijn er veel bomen in Boswachterij Amerongse Berg gekapt. Het gaat zowel om uitdunning van het bos als om grote oppervlakten die kaal zijn gekapt (soms > 2 ha). Op sommige open plekken heeft de Amerikaanse vogelkers zich gevestigd. Voor zover het om enkele exemplaren gaat kunnen die zonder veel moeite worden bestreden. Bij een effectieve bestrijding is nazorg echter

essentieel. Indien vrijwilligers de taak op zich kunnen nemen om bepaalde percelen geheel vrij te maken van deze invasieve exoot zou al veel gewonnen zijn. Uitvoering van zo'n taak zal enkele jaren in beslag nemen. De bestrijding kost minder tijd en energie als er snel wordt gehandeld. De overlevingskans van bosmiervolken kan worden verbeterd door bomen die te veel schaduw op het nest geven (of op den duur zullen geven) te verwijderen. Het gaat hier voornamelijk om bomen die aan de zuidkant van het nest staan en geen betekenis voor de mieren hebben als voedselbron, zoals de Amerikaanse vogelkers.

ervan het kleinst. De Behaarde bosmier, die verspreid in het terrein voorkomt, lijkt zich tot dusverre goed te kunnen handhaven, maar bij toenemende dynamiek door houtkap verwacht ik dat het aantal nesten zal afnemen. Met het oog op natuurbehoud, houtproductie en recreatie is het evenwel van belang dat de opslag van opdringerige exoten, zoals de Amerikaanse vogelkers, stelselmatig van kapvlakten wordt verwijderd.

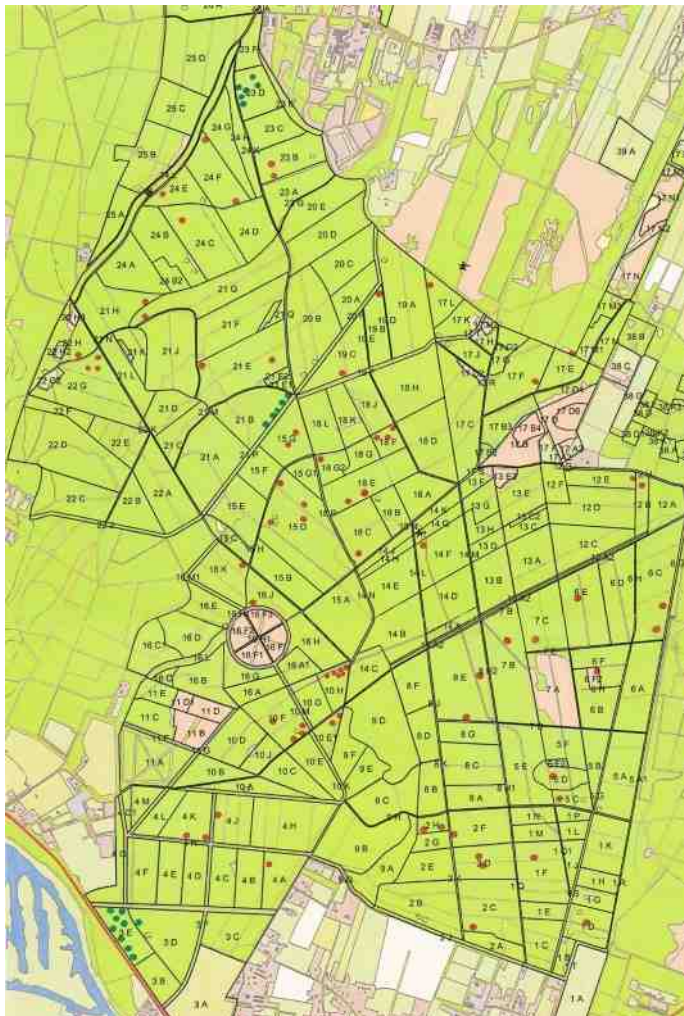
Bram Mabelis (gedragsecoloog)
e-mail: a.mabelis@telfort.nl

Dankwoord

Aan de inventarisaties hebben de volgende personen meegewerkt Rein Zwaan (SBB), René Schuurmans (SBB), Bert Berg, Bert van Spanje, Wim van Rotterdam, Maria Laurant, Ingrid Belser, René Haverdings, Ina Kok, Ale Kok en Tineke Wouda. Ik ben dankbaar voor de goede samenwerking.

Figuren

- 1: Rug van Behaarde bosmier (1) en Kale bosmier (2)
- 2: nest van de Kale bosmier aan de voet van een Grove den
- 3: Verspreiding bosmierennesten in Boswachterij Amerongse Berg (2013)
Formica rufa (rode cirkel), F. polycetna (blauwe cirkel), F. pratensis (zwarte ster), verlaten nest (open cirkel)
- 4: Uitbreiding van de Amerikaanse vogelkers na kaalkap

Samenvatting en conclusies

Slechts een deel van het bosgebied is geschikt als leefgebied voor rode bosmieren. Voor de Behaarde bosmier en de Kale bosmier komt dit neer op ongeveer 10% van de oppervlakte. Voor de warmteminnende Zwartrugbosmier is dit percentage nog veel kleiner. Het leefgebied is versnipperd, dat wil zeggen verdeeld over eilandjes. De habitatkwaliteit van deze eilandjes is niet constant, maar neemt in de loop van de tijd af door toenemende schaduw bij het ouder worden van het bos. Dit verhoogt de kans van een bosmievolk om uit te sterven. Het uitsterven van bosmiervolken zou kunnen worden gecompenseerd door nieuwe vestigingen elders. De habitateilandjes, die verspreid in het gebied voorkomen kunnen in principe door vliegende koninginnen worden bereikt. De kans op vestiging is echter gering. Rode bosmieren profiteren dan ook nauwelijks van nieuw habitat dat door houtkap is ontstaan omdat een open plek vaak te snel weer dicht groeit. Naarmate de habitatplek groter is en langer geschikt blijft, is de kans op vestiging van een bosmievolk het grootst en de kans op uitsterven

EkoPlaza

Uw biologische supermarkt
in Veenendaal

Ook voor uw glutenvrije -
en dieetproducten.

EkoPlaza,
Pr. Bernhardlaan 1, Tel. 0318-516537

Stichting Mooi Binnenveld

Nieuwe natuur(organisatie) in het Binnenveld

De bezoeker van het Binnenveld ziet op dit moment vooral nog veel weilanden. Het is zoeken naar de paar natuurgebieden die zijn overgebleven van de bijzondere hooilanden die ooit in het gebied hebben gelegen. Dat gaat binnenkort veranderen. In 2019 wordt gestart met de inrichting van meer dan 200 hectare nieuwe natuur in de Binnenveldse Hooilanden.

Blauwgrasland

Binnen het nieuwe natuurgebied liggen ook de bestaande natuurgebieden Bennekomse Meent en Hooilanden. Het omvat straks 280 hectare met vooral blauwgraslanden, trilvenen en dotterbloemhooilanden. Langs de Grift zal een oud veenriviertje, de Kromme Eem, weer terugkeren, dat traag stromend het schone water uit het natuurgebied afvoert en een mooie biotoop voor vissen zal zijn.

Mooi Binnenveld

De nieuwe inrichting van het gebied is het resultaat van een goede samenwerking tussen Staatsbosbeheer, de Coöperatie Binnenveldse Hooilanden en de Stichting Mooi Binnenveld. De laatste twee organisaties komen voort uit resp. een boeren- en een burgerinitiatief. Beide groepen meldten zich in 2014 bij de provincie Gelderland met het verzoek hectares nieuwe natuur in het Binnenveld te mogen kopen. De provincie heeft vervolgens gezegd: dat is mogelijk, maar gaat u eerst samen met de beheerder van de bestaande natuurgebieden Staatsbosbeheer eerst maar een inrichtingsplan maken.

Dat hebben we gedaan. Het proces is, als we het afzetten tegen de scherpe discussies over het Natura2000-gebied het Binnenveld, betrekkelijk soepel gelopen. Tijdens het opstellen van het plan werd duidelijk dat de natuurpotenties van het gebied erg groot zijn. Er is een grote kans op terugkeer van bijzondere hooilanden, die nog maar weinig zijn te vinden in Nederland.

Crowdfunding

Zowel de Coöperatie Binnenveldse Hooilanden als Mooi

Binnenveld willen 50 hectare aankopen in het gebied. Vanuit Mooi Binnenveld zijn we daarvoor in 2017 een crowdfundingactie gestart met als doel €400.000,- bij elkaar te krijgen. Als indicatie voor de prijs van de grond is namelijk € 7.500,- per hectare genoemd door de provincie. De crowdfundingactie loopt goed en we zijn hard op weg naar het streefbedrag. Het is mooi om te zien hoeveel enthousiasme er is voor nieuwe natuur in de omgeving en voor het gegeven dat hiervoor een nieuwe lokale natuurorganisatie is opgestaan.

Natuurbeheerder in praktijk

Inmiddels is Mooi Binnenveld niet alleen toekomstig natuurbeheerder maar ook al actief praktiserend. In 2018 hebben we namelijk het beheer van de Groene Grens overgenomen van Staatsbosbeheer. Dat is voor ons een dubbel groot plezier. Ten eerste omdat de Groene Grens Zuid en Noord twee bijzondere gebieden zijn waarvan het een eer is om het te beheren. De twee gebieden ontwikkelen zich erg goed en er zijn veel bijzondere plantensoorten te vinden. Daarmee zijn de gebieden tevens een mooie voorbode voor wat we mogen verwachten aan natuurontwikkeling in de Binnenveldse Hooilanden.

Als we wat uitzoomen en van een afstand kijken naar het Binnenveld zien we een prachtig nieuw natuurgebied verschijnen. Met aan de noordzijde, grenzend aan de A12, de Groene Grens. Ten zuiden daarvan de Binnenveldse Hooilanden, dat bijna Wageningen aanraakt. In de komende jaren zal hier aan de Utrechtse zijde nog 70 hectare aan worden toegevoegd: de Achterbergse hooilanden. En dan mogen we natuurlijk de Hellen niet vergeten te melden, onderdeel van het Natura2000-gebied het Binnenveld. Je zal toch maar het geluk hebben zoveel bijzondere natuur in de achtertuin te krijgen.

(In volgende artikelen ga ik graag nader in op de bijzondere kwaliteiten van de Groene Grens en op de doelen en plannen van Mooi Binnenveld. Meer info, ook over de crowdfunding en hoe u bij kunt dragen, is te vinden op www.mooibinnenveld.nl en www.binnenveldsehooilanden.nl.)

Lydia den Oudendammer

Mucha restaurant

**3-gangen keuze
uit de gehele kaart € 27,50**
inclusief brood met aioli en olijven!
(m.u.v. gerechten met een meerprijs)

Reserveren?
www.restaurantmucha.nl
of 0318-505533

De Sterke Arm 1 • 3901 EK Veenendaal

**FLOWER
EXPLOSION**

Dauidsplein 11 - 3905 AZ - Veenendaal - Tel: 0318-510106
www.flowerexplosion.nl - info@flowerexplosion.nl

INDIEN ONBESTELBAAR:
KERKEWIJK 254
3904 JL VEENENDAAL

